

ПРОФЕСІЙНІ ВИКЛИКИ ЛОГОПЕДА В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ВОЄННОГО ЧАСУ

Уляна Слободян,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
E-mail: ulanaslobodan02@gmail.com

Науковий керівник:
Зоряна Удич,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
керівниця Інклюзивно-ресурсного центру,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Сучасні суспільні трансформації та розвиток інклюзивної освіти зумовлюють зміни у професійній діяльності логопеда. У закладах освіти цей фахівець виконує не лише функцію корекції мовленнєвих порушень, а й бере участь у роботі команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, взаємодіє з педагогами, психологами та батьками, долучається до розроблення індивідуальної освітньої траєкторії розвитку [1, с. 246].

В умовах воєнного часу значно зростає роль логопедичної допомоги, оскільки стресові переживання, вимушене переміщення та порушення звичного освітнього процесу можуть негативно впливати на мовленнєвий і комунікативний розвиток дітей [1, с. 246]. У зв'язку з цим професійна роль логопеда трансформується від вузького спеціаліста з корекції мовлення до міждисциплінарного фахівця, який забезпечує комплексний супровід дитини в інклюзивному освітньому середовищі.

Отже, дослідження професійних викликів логопеда в умовах суспільних трансформацій та воєнного часу є актуальним як з наукового, так і з практичного погляду, оскільки дозволяє визначити основні труднощі фахівців та окреслити напрями вдосконалення їхньої професійної підтримки.

Організація діяльності логопеда в сучасній системі освіти України визначається нормативно-правовими документами, що регламентують розвиток інклюзивного освітнього середовища. Основними з них є Закон України «Про освіту» та Закон України «Про повну загальну середню освіту», які гарантують право дітей з особливими освітніми потребами на здобуття освіти та передбачають створення необхідних умов для їхнього навчання і розвитку [2].

Важливим елементом системи підтримки таких дітей є інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), діяльність яких визначається Положенням про

інклюзивно-ресурсний центр. ІРЦ здійснюють комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надають рекомендації щодо організації інклюзивного навчання та визначають необхідні корекційно-розвиткові послуги, зокрема логопедичні [3].

Значну роль у забезпеченні ефективної підтримки дітей з ООП відіграє індивідуальна програма розвитку (ІПР). Вона розробляється командою психолого-педагогічного супроводу закладу освіти за участю різних фахівців, серед яких логопед, учитель, психолог, асистент учителя та батьки. Такий формат роботи сприяє узгодженню освітніх і корекційно-розвиткових заходів та підвищує ефективність допомоги дитині [4].

Водночас сучасні соціальні та воєнні виклики зумовлюють розширення категорій дітей, які потребують додаткової підтримки. До них належать, зокрема, діти з числа внутрішньо переміщених осіб, а також діти, які пережили травматичний досвід війни. У цих умовах професійна діяльність логопеда дедалі більше інтегрується в систему міждисциплінарної взаємодії, де фахівець виступає учасником команди психолого-педагогічного супроводу, а не працює ізольовано.

З метою виявлення актуальних професійних викликів логопедів було проведено опитування фахівців логопедичної сфери. Результати показали, що більшість респондентів працюють в умовах інклюзивного освітнього середовища, що передбачає активну участь у команді психолого-педагогічного супроводу. Водночас опитані фахівці зазначають низку труднощів у професійній діяльності, серед яких найчастіше називають складність мовленнєвих випадків та недостатню матеріально-технічну базу (Рис. 1).

Рис. 1. Результати опитування серед фахівців.

Опитування також засвідчило, що у професійній практиці логопедів найчастіше зустрічається фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ), а також загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ), які потребують системної

корекційної роботи. Значна частина фахівців зазначає, що у сучасних умовах дедалі частіше спостерігаються складні мовленнєві порушення, які поєднуються з іншими труднощами розвитку (Рис. 2).

Водночас значна кількість респондентів відзначає зростання складності логопедичних випадків протягом останніх років. Це пов'язано як із поширенням комбінованих порушень розвитку, так і з впливом

соціальних та воєнних чинників, які можуть негативно позначатися на мовленнєвому та психоемоційному розвитку дітей.

За результатами опитування більшість логопедів оцінює рівень професійного навантаження як високий. Основними причинами такого навантаження є складність мовленнєвих випадків, недостатня матеріально-технічна база, а також велика кількість отримувачів логопедичних послуг і низька залученість батьків/родин (Рис. 3).

Важливим аспектом діяльності логопеда є взаємодія з іншими фахівцями в межах команди психолого-педагогічного супроводу.

Якщо Ви працюєте у команді психолого-педагогічного супроводу здобувача із особливими освітніми потребами, то оцініть ефективність Вашої взаємодії із її учасниками.

Шкала оцінювання:

0 – відсутність взаємодії

Професійна співпраця відсутня або має випадковий, епізодичний характер.

1 – мінімальна / формальна взаємодія

Контакти нерегулярні; обмежуються передачею інформації без спільного планування та узгодження дій.

2 – робоча взаємодія

Відбувається періодична співпраця; узгоджуються окремі дії, можливі консультації та спільне обговорення випадків.

3 – системна та ефективна взаємодія

Регулярна командна робота; спільне планування, розподіл відповідальності, узгодження стратегій підтримки та аналіз результатів.

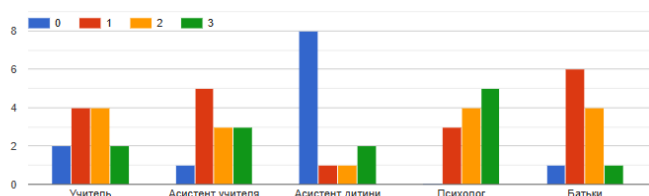

Рис. 4. Результати опитування серед фахівців.

труднощів у дітей, які можуть бути пов'язані зі стресом та психоемоційним напруженням, спричиненим воєнними подіями. У практиці фахівців дедалі частіше спостерігаються мовленнєві порушення, що виникають на фоні тривожності, психотравматичного досвіду або соціальної нестабільності.

Опитування також показало, що логопеди відчують потребу у подальшому професійному розвитку, зокрема щодо діагностики складних мовленнєвих порушень. (Рис. 5).

Оберіть напрями, у яких Ви потребуєте додаткового професійного розвитку (можна обрати кілька варіантів)

12 відповідей

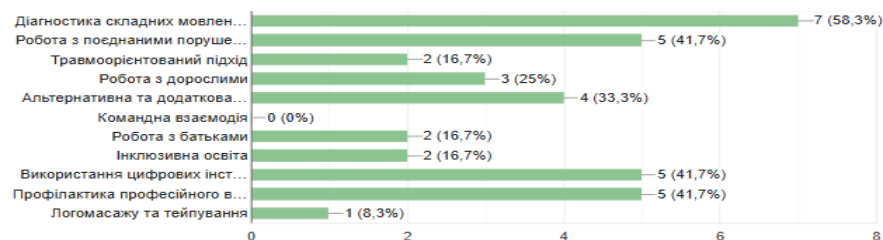

Рис. 5. Результати опитування серед фахівців.

Результати опитування свідчать, що більшість респондентів співпрацюють з учителями, асистентами вчителя, практичними психологами та батьками дитини, проте ефективність такої взаємодії може відрізнитися залежно від умов роботи та рівня взаєморозуміння між учасниками команди (Рис. 4).

Крім того, значна частина опитаних логопедів відзначає збільшення мовленнєвих

Отримані результати дозволяють виокремити низку сучасних професійних викликів, які постають перед логопедами у процесі їхньої

діяльності.

Крім цього, респонденти акцентували увагу на значних професійних викликах, які стоять нині перед ними (Табл. 1).

Таблиця 1.

Визначення респондентами викликів у професійній діяльності

<i>Професійний виклик</i>	<i>Основний зміст</i>
Збільшення кількості складних комбінованих порушень	Поєднання мовленнєвих, когнітивних та емоційних труднощів; збільшення кількості дітей із розладами аутистичного спектра; наслідки психотравматичного досвіду.
Психоемоційний компонент мовленнєвих порушень	Робота з тривожністю, вибірковим мутизмом, регресією мовлення, мовленнєвими труднощами на фоні стресу; зближення логопедичної та психологічної підтримки.
Робота в команді психолого-педагогічного супроводу	Взаємодія з учителем, асистентом учителя, практичним психологом, батьками та адміністрацією; складність координації роботи та недостатнє розуміння специфіки логопедичної діяльності.
Професійне перевантаження та кадровий дефіцит	Велика кількість дітей на одного фахівця; обмежений час на індивідуальні заняття; значний обсяг документації, ведення ІПР та звітності.
Недостатність матеріально-технічної бази	Брак спеціалізованого обладнання, сенсорних ресурсів, дидактичних матеріалів та відповідно облаштованого простору для занять.
Дистанційний та змішаний формат корекційної роботи	Проведення онлайн-занять; залучення батьків як посередників у корекційному процесі; зниження ефективності при тяжких мовленнєвих порушеннях.

Таким чином, сучасні умови професійної діяльності логопеда характеризуються зростанням складності запитів, розширенням функціональних обов'язків та необхідністю міждисциплінарної взаємодії. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває визначення ключових професійних компетентностей, які забезпечують ефективність діяльності фахівця в нових соціальних реаліях.

Сучасні виклики освітнього середовища, зумовлені розвитком інклюзивної освіти та суспільними трансформаціями, визначають нові орієнтири у професійній підготовці логопеда. У цих умовах діяльність фахівця виходить за межі традиційної корекційної роботи й передбачає володіння комплексом міждисциплінарних компетентностей, що забезпечують ефективну взаємодію в освітньому просторі та підтримку різних категорій здобувачів освіти [1, с. 247].

Насамперед логопед виступає як учасник команди психолого-педагогічного супроводу, що передбачає здатність до ефективної комунікації, співпраці з іншими фахівцями та спільного прийняття рішень щодо організації освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами. У цьому контексті важливою є роль логопеда як командного

гравця, який забезпечує узгодженість корекційно-розвиткової роботи з іншими учасниками освітнього процесу [2, с. 46-47].

Окрім цього, сучасний логопед виконує функцію фасилітатора освітнього процесу, сприяючи створенню сприятливого мовленнєвого середовища та активізації комунікативної діяльності дитини. Важливою складовою його діяльності є також роль консультанта для педагогів і батьків, що передбачає надання рекомендацій щодо розвитку мовлення, використання ефективних методів навчання та підтримки дитини в освітньому середовищі [1, с. 248].

Значущою компетентністю є обізнаність логопеда у питаннях універсального дизайну навчання (UDL) та здатність адаптувати освітній процес відповідно до індивідуальних потреб дитини. Це дозволяє забезпечити доступність навчання та підвищити ефективність засвоєння матеріалу дітьми з різними освітніми потребами [2, с. 46-47].

У сучасних умовах особливої актуальності набуває також володіння принципами травмоорієнтованого підходу, оскільки значна частина дітей може мати досвід психоемоційних травм, пов'язаних із воєнними подіями. Це вимагає від логопеда здатності враховувати емоційний стан дитини, будувати безпечне освітнє середовище та адаптувати корекційні методики з урахуванням її психоемоційних особливостей.

Сучасний логопед — це багатопрофільний фахівець, який поєднує функції корекційного педагога, консультанта, фасилітатора та члена міждисциплінарної команди, що забезпечує комплексний підхід до розвитку дитини.

Воєнні події в Україні суттєво вплинули на психоемоційний стан дітей, що, у свою чергу, позначається на їхньому мовленнєвому розвитку. У практиці логопедів дедалі частіше спостерігаються мовленнєві порушення, які виникають або загострюються на фоні психотравматичного досвіду, зокрема симптомів посттравматичного стресового розладу, підвищеної тривожності та емоційної нестабільності [1, с. 246].

Одним із характерних проявів впливу стресу є регрес мовлення, що може виявлятися у втраті раніше сформованих мовленнєвих навичок, зниженні мовленнєвої активності або труднощах у комунікації. Такі прояви потребують від логопеда не лише використання традиційних корекційних методик, а й урахування психоемоційного стану дитини під час організації занять [1, с. 247].

Окрему категорію становлять діти з числа внутрішньо переміщених осіб, які часто перебувають у стані хронічного стресу через зміну місця проживання, освітнього середовища та соціального оточення. Це може ускладнювати процес адаптації та негативно впливати на мовленнєвий розвиток, що потребує індивідуалізованого підходу до організації логопедичної допомоги [2, с. 46-47].

Таким чином, воєнний контекст виступає окремим комплексним викликом для логопеда, який поєднує необхідність корекції мовленнєвих

порушень із урахуванням психоемоційних факторів та застосуванням елементів травмоорієнтованого підходу у професійній діяльності.

Подолання сучасних професійних викликів у діяльності логопеда потребує комплексного підходу, спрямованого на вдосконалення професійної підготовки, організації роботи та системи підтримки фахівців. Одним із ключових напрямів є підвищення кваліфікації, що передбачає постійне оновлення знань, опанування сучасних корекційних методик та адаптацію професійної діяльності до умов інклюзивного освітнього середовища [1, с. 248].

Важливим аспектом є також участь логопедів у міждисциплінарних тренінгах, які сприяють формуванню навичок ефективної взаємодії з іншими фахівцями та забезпечують цілісний підхід до супроводу дитини з особливими освітніми потребами [2]. У цьому контексті особливого значення набуває супервізія, яка дозволяє аналізувати складні професійні випадки, отримувати фахову підтримку та підвищувати якість корекційної роботи.

З огляду на високий рівень професійного навантаження, актуальним є питання профілактики та подолання професійного вигорання. Це передбачає створення умов для психологічної підтримки фахівців, оптимізацію робочого навантаження та розвиток навичок саморегуляції [3].

Не менш важливим є розвиток партнерської взаємодії з батьками, які виступають активними учасниками корекційного процесу. Ефективна співпраця з родиною сприяє закріпленню результатів логопедичної роботи та створенню сприятливого мовленнєвого середовища для дитини [2].

Реалізація зазначених напрямів сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності логопеда та забезпечує більш якісний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасних викликів.

Проведене дослідження дозволило встановити, що розвиток інклюзивної освіти та вплив сучасних суспільних трансформацій суттєво змінюють зміст професійної діяльності логопеда. Сьогодні фахівець функціонує не лише як спеціаліст із корекції мовленнєвих порушень, а як учасник міждисциплінарної команди, який забезпечує комплексний супровід дитини в освітньому середовищі.

Результати опитування засвідчили, що професійні виклики, з якими стикаються логопеди, мають системний характер і пов'язані з розширенням функціональних обов'язків, зростанням складності мовленнєвих порушень, підвищенням професійного навантаження, а також впливом воєнного контексту на розвиток дітей. Це свідчить про необхідність комплексного підходу до вирішення окреслених проблем.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває потреба у державній та інституційній підтримці логопедів, що передбачає вдосконалення системи професійної підготовки, забезпечення належних умов праці, розвиток матеріально-технічної бази та створення можливостей для безперервного професійного розвитку фахівців.

Отже, ефективне подолання сучасних професійних викликів логопеда можливе за умови системних змін у сфері освіти, посилення міждисциплінарної взаємодії та підтримки фахівців на різних рівнях освітньої системи.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В. Є., Астапова Я. В. Професійне співробітництво логопеда з командою психолого-педагогічного супроводу в розробленні індивідуальної освітньої траєкторії дитини з ООП в умовах воєнного стану // Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2025. С. 246–250. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/37539> (дата звернення: 23.03.2026).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 23.03.2026).
3. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п> (дата звернення: 23.03.2026).
4. Щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти у 2019/2020 н. р. : лист МОН України від 26.06.2019 № 1/9-409. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 23.03.2026).
5. Онищук І., Доманюк О., Легін В., Федорова Н. Роль логопеда у мультидисциплінарній команді при роботі з дітьми з особливими потребами // Молодь і ринок. 2025. С. 45–49. URL: <https://mir.dspu.edu.ua/article/view/326088> (дата звернення: 23.03.2026).